

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 38–39

Видається з 1995 р.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2013

ЗМІСТ

ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНІ

Голянич М. Внутрішньоформна номінація як засіб вираження інтенційності в художньому дискурсі.....	3
Хороб С. Художній твір і його інонаціональний еквівалент.....	9
Пилипчук С. Іван Франко – теоретик культурно-історичної школи у фольклористиці.....	16
Слоньовська О. Архетипна критика як важлива методологія сучасного літературознавства.....	24
Лучук І. Поет і завдання поезії в дискурсі української лірики.....	38
Пилип'юк О. Зародження поетології: від “Гесперійських висловів” до “Молодшої Едди”.....	48
Козлов Р. Хронотопіка художнього твору: теоретико-методологічні засади.....	55
Деркачова О. Ідеологічний міф як домінанта референтної лірики.....	59
Снітовська О. Інтелектуалізм у художній літературі як змістово-стильова особливість постановки проблеми.....	66
Вірченко Т. Художній конфлікт у структурі твору літератури.....	72
Барчук В. Особливості функціонально-семантичної транспозиції дієслівних граєм часу.....	77
Паньків У. Лексичні латинізми в українській мові: рецепція і засвоєння.....	82
Нікольський Є. Сімейні хроніки та романи-епопеї як різні типи прози.....	86
Трефяк Н. Вплив стратегій авторського тексту на творче сприйняття композиційної моделі прози Миколи Вінграновського.....	90
Різко Р. Поетична картина світу та особливості художнього слова.....	95
Рега Д. Генеза футуризму в слов'янських країнах.....	102
Дем'янець Ю. Концепт і сучасна антропоцентрична лінгвокультурологія.....	108
Багрийчук Н. Евфемізми як засіб досягнення перлокутивного ефекту комунікантами в художньому дискурсі (на матеріалі української прози початку ХХІ століття).....	112
Герши Н. Проспективна анафора в художньому тексті (на матеріалі новели (“образка”) М.Коцюбинського “Він іде”).....	116
Голодюк І. Художній світ: від мімезису до теорії фікційних світів.....	120

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА: ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВІ ВИМІРИ

Салига Т. Поетичне трикнижжя в критичній рецепції Івана Дзюби.....	127
Голод Р. Франкова рецепція творчості Ю.Федьковича в контексті романтичного напрямку літератури.....	134
Луцак С. Онтологічно-ментальний вимір міфологем повісті “Захар Беркут” Івана Франка.....	141
Мафтин Н. Ідейно-стильові особливості збірки Дарії Віконської “Райська яблінка”.....	146
Пушик С. Галич і Тьмутарокань у “Слові о полку Ігореве...” Міфи про Ярила та Георгія (у дзеркалі нових знахідок і спостережень).....	150
Піхманець Р. У політичному театрі абсурду: художні рефлексії Леся Мартовича.....	167
Мочернюк Н. На перетині літератури й образотворчого мистецтва: українські митці-універсалісти міжвоєнного двадцятиліття.....	178
Васильчук М. Гуцульські теми і мотиви в поезії Василя Щурата (за збіркою “На тримбіті”). Львів: Видав М.Петрицький, 1904).....	183
Чобанюк В. Поетизація інтимних взаємин у вінку сонетів В.Бобинського “Ніч кохання”.....	190
Льків А. Жанрова гетерогенність та поетикальні особливості автобіографії в листах О.Кобилянської.....	193
Новак С. Націотворчі концепти в “Нотатнику” Юрія Липи.....	198
Вівчарик Н. Засоби характеротворення в новелі “Я (Романтика)” Миколи Хвильового.....	203
Плетенчук Н. Персонально-деміургічна нарація в романі “Марія” Уласа Самчука.....	208
Приймак Л. Повість М.Павлика “Ребенщукова Тетяна” як відображення етнокультурних проблем галицького краю.....	212
Петренко Л. Строфіко-ритмічні особливості прояву експресіоністичної поетики у творчості українських письменників 20–40-х років ХХ століття.....	216
Процюк Л. Генеза історичної драми про Івана Мазепу та однойменний твір Людмили Старицької-Черняхівської.....	220
Семак О. Моделі конфліктних структур у драматургії М.Чирського.....	224
Випасняк Г. Від мучениці – до лицареси: трансформація образу Лесі Українки у праці Оксани Забужко “Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”.....	229
Ткачик Н. “Зоометаморфізм” як тотемний вияв маргінальності героя.....	234

Калиняк М. Динаміка розвитку міжособистісних стосунків у просторі міста (на прикладі новели І.Франка "Вільгельм Телль").....	239
Касіян Л. Дебютна збірка Мелетія Кічури "Без керми": пошуки індивідуального стилю....	244

КОНТАКТИ, ТИПОЛОГІЯ, ПОРІВНЯННЯ

Іванишин П., Іванишин М. Типологія націософії: вираження національного імперативу в Тараса Шевченка та хорватських поетів.....	249
Хороб М. Традиції Леся Мартовича в сатиричному романі Михайла Козоріса "Голуба кров"...	255
Степанова А. Аполлонівське / діонісійське як фаустівська антиномія в романі Є.Зам'ятіна "Ми".....	261
Шевчук Л. Антивоєнна проза Василя Стефаника і Катрі Гриневичевої: риси трагізму авторської свідомості.....	266
Ткачівська М., Тихоновська О. Реалії, гра слів і каламбури в німецькомовному перекладі роману Ю.Андруховича "Московіада".....	270
Девдюк І. Есе Станіслава Вінценца "Зустріч з хасидами" у контексті розвитку жанру.....	277
Думчак І. Американський мультикультуралізм: шляхи та тенденції розвитку.....	280
Залевська О. Типологія трагічного сприйняття у малій прозі Василя Стефаника та Ростислава Єндика.....	286
Лепьохін Є. Своєрідність наративу "Повісті без назви" Валер'яна Підмогильного та повісті "Падіння" Альбера Камю.....	290
Стецько Я. Синтез поезії і живопису у французьких поетичних текстах першої половини ХХ сторіччя.....	295
Горглова С. Інтертекстуальність парадигм поезії неокласиків і акмеїстів: компаративний аспект.....	298
Монолатій Т. Символічна експресивність готелю як відображення повоєнного соціуму (за романом Йозефа Рота "Готель «Савой»").....	303
Кобута С. Розкриття поняття свободи людини через призму концептів "зрада" та "державна зрада" у романах Івана Багряного "Сад Гетсиманський" та Джорджа Орвелла "1984"...	308
Чура Ю. Історична трагедія Рудольфа фон Готтшала "Мазепа" в поетичній інтерпретації Юрія Федьковича.....	313
Клюка Т. Сюжетно-композиційні особливості п'єс "Маклена Граса" Миколи Куліша та "Волохата мавпа" Юджина О'Ніла.....	319
Руцак О. Історичний роман-проекція в українській та французькій літературах ХХ століття ("1313" Н.Королевої, "Філософський камінь" М.Юрсенар).....	325
Лашків Т. Імпресіоністична палітра новели Гі де Мопассана "Міс Гаррієт".....	330
Карбашевська О. Типологія художнього зображення ламентативної фольклорних баладах: українсько-британський контекст.....	336
Ботнаренко Н. Наративна стратегія прози В.Стефаника та А.Чехова.....	344
Орнат Н. Перспектива України в епістолярній спадщині та есеїстиці польського письменника Єжи Стемповського.....	350

СЛОВО – МОЛОДИМ

Коржик У. Сучасна візуальна поезія: проблема інтерпретації.....	355
Михайлюк Ю. Жіноча сутність у романах Ірен Роздобудько (на прикладі творів "Тудзик", "Останній діамант міледі", "Зів'ялі квіти викидають", "Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері", "Все, що я хотіла сьогодні", "Я знаю, що ти знаєш, що я знаю").....	358
Мочкодан І. Проза Богдана Нижанківського: тематика і проблематика.....	362
Писко Н. Ідеал української жінки в прозі та публіцистиці Олени Теліги: національно-екзистенціальний аспект.....	368
Рега А. Проблема національної історіософії в прозі Ольги Мак.....	373
Юрчак Г. Жанрово-стильові особливості роману "Сузір'я Лебеда" Юрія Косача.....	380
Дорогович Н. Експресивні найменування учасників українських національно-визвольних змагань.....	387
Голодюк Я. Інтернетна комунікація крізь призму епістолярного та розмовно-побутового стилів сучасної української мови.....	391
Прокіпчин С. Параметри художнього світу історичного роману.....	396
Котик Т. Гетеродієгетичний наратив в оповіданні "Льодові квіти" Івана Чендея.....	402
Бартиш С. "Молода Україна" Олени Пчілки: до питання про еволюцію концепту "дитинство".....	405

Данилюк І. Засоби вираження концепту “сміх” у ремарках сучасних драматургічних текстів: функціонально-прагматичний аспект.....	412
Волковецька Н. Роман О.Забужко “Музей покинутих секретів” та Дж.Фойера “Все освітлено”: типологія художнього мислення.....	418
Гросевич Т. Жанр сімейного роману в українській літературі.....	423
Хомішин О. Ідейно-художні особливості повістєвого циклу Федора Дудка “В заграві”.....	426

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Голод Р. Що прочитано в книзі буття.....	431
Ципердюк О. У царині морфології.....	433
Мочернюк Н. Нове видання у серії “Розсипані перли”: поезія Василя Хмелюка.....	436
Пена Л. Книга про сіячів розумного, доброго, вічного на ниві українства.....	439
Джочка І. Граматичні виміри темпоральності.....	443
Іванів С. Рецепція творчості Гайнріха фон Кляйста: погляд з ХХІ ст.....	446

IN MEMORY

Марко Веніамінович Теплінський.....	449
Володимир Григорович Матвійшин.....	453
Відомості про авторів.....	455

Григорій Рис // Перевал. – 2010. – № 4. – С. 114–119.

Лісак Р. Леся Мартович. Роман-есе / Роман Го-
ля. – К. : Молодь, 1990. – 176 с.

Лісак Р. М. Голуба кров. Роман / Михайло
Лісак. – Харків ; К. : Література і мистецтво,
1992. – Ч. 2. – 264 с. Цитуємо за цим виданням,
у дужках указавши сторінки.

Степанюк Ю. Теорія сатири в XVIII веці /
Ю. Степанюк ; отв. ред. Г. Н. Моисеева;

Академия Наук СССР Институт Русской
Литературы (Пушкинский Дом). – Л. : Наука,
1985. – С. 19–53.

9. Піхманець Р. Бунт крові / Роман Піхманець // Із
покутської книги буття. Засади художнього
мислення Василя Стефаника, Марка Черем-
шини і Леся Мартовича : монографія / Роман
Піхманець. – К. : Темпора, 2012. – С. 393–558. –
(Бібліотека “Літакценту”).

*Вперше предпринята попытка типологического сопоставления особенностей художественного
мышления украинских писателей: сатирические средства выражения повести “Забобон” и романа
“Голуба кровь”, создания образов-персонажей, прежде всего главных антигероев Славка Матчука и
Владимира Товарищюка, анализ их семейного окружения и общественного бытия.*

Ключевые слова: сатира, гротеск, ирония, характер, художественное мышление, литературные
традиции.

*The author for the first time performs a typological comparison of Ukrainian writers creative thinking
the satirical means of story “Zabobon” and of novel “Holuba Krov”, the creation of images and
characters, especially those of the central antiheroes Slavko Matchuk and Vladimir Tovarnytskyi, the analysis of
family environment and social life.*

Key words: satire, grotesque, irony, character, artistic thinking, literary traditions.

U 421.161.1: 82-313.2

U 3 (4 Рос)

Анна Степанова

АПОЛЛОНІВСЬКЕ / ДІОНІСІЙСЬКЕ ЯК ФАУСТІВСЬКА АНТИНОМІЯ В РОМАНІ Є.ЗАМЯТИНА “МИ”

*У статті досліджується специфіка осмислення фаустівської теми в романі Є.Замятіна “Ми”.
Процес реалізації фаустівської теми розглядається конфлікт аполлонівського і діонісійського та
особливості його розвитку на трьох рівнях – психологічному, просторовому та філософському.*

Ключові слова: фаустівська тема, фаустівська культура, ідея перетворення світу,
антиномія, аполлонівське, діонісійське.

Інтерес до фаустівської теми, характер-
ний для західноєвропейської та російської
літератур у перше тридцятиріччя XX століття,
зумовлений кількома причинами. По-пер-
ше, як вказує Г.Якушева, “траєкторія розвит-
ку образу Фауста в літературі XX ст. відпові-
дає траєкторії розвитку всієї духовної культу-
ри нашого часу в її зв’язку з соціальними
змінками, політичними катаклізмами, есха-
тологічними настроями часу” [10, 182]. По-
друге, 1920–1930-ті рр. явили останній і най-
яскравіший спалах та присмерк культури,
визначеної О.Шпенглером як “фаустівської”.
Висхідних цього спалаху чітко виокреми-
ли суперечності і конфлікти, що стали доле-
ю для всього XX століття – культури і
цивілізації, людини і міста, природи і духов-
ності в людському естві (аполлонівське і

діонісійське). У літературі 1920–1930-х рр. ці
суперечності переломилися в осмисленні
фаустівських терзань людського духу, спрямо-
ваного на перетворення світу і влади над ним.

Трагедія перетвореного світу своє най-
глибше осмислення знайшла в жанрі антиуто-
пії, що досягла в цей період піку своєї акту-
альності і відбила страх перед активною ци-
вілізованою діяльністю людини. Розквіт анти-
утопії в 1920–1930-х рр., по суті, становив со-
бою другу (з часів рубежу століть) потужну
хвилю розчарування, яка виникла в результаті
осмислення перетворювальних процесів, по-
чаток яким поклала перехідна епоха. І якщо
розчарування в традиційних культурних імпе-
ративах минулих епох стало на рубежі XIX–
XX ст. стимулом до творення нових цінностей
як культурних, що відбили спрагу оновлення

Товарницькому радять брати міщанина свинаря Прокопця, бо ж він знає усіх селян і буде добре агітувати за нього; зрозуміло, що використовуються гроші, тобто підкуп для цієї вагомій справи. А в розмовах із селянами Володимир Товарницький абсолютно все їм обіцяє, навіть те, що не входить в його компетенцію, хоч він і сам знає, що 99 % людських скарг він не зможе виконати. Як це актуально й нині і як це дихає сучасністю!

У такому ж сатиричному ключі, найчастіше використовуючи іронію, всесторонньо розкриває М. Козоріс реальне і приховане ество посла Липницького, тестя доктора Товарницького, його родини та цілої галереї провладних урядників чи тих, хто прокладає собі ліктями дорогу до влади задля своїх дрібних шкурницьких інтересів, а не задля блага людей. Концепція суголосна Мартовичу: як не така інтелігенція, то хто думатиме і щось робитиме для народу, для України, яке її майбутнє?!

Таким чином, сатиричні засоби розкриття галицько-української міської інтелігенції напередодні Першій світовій війні з її показним, зовнішнім патріотизмом, зрадницько-угодовською сутністю, кар'єристично-меркантильним, бездуховним світом талановито використані Михайлом Козорісом у художньому мисленні роману "Голуба кров" насамперед через образ-характер центрального антигероя Володимира Товарницького (використовуючи творчий досвід свого попередника у нищівній критиці сільської духовної еліти початку століття), формування світу якого відтворено, як і в Славка Матчука, в орбіті родинного, суспільного, громадсько-культурного, політичного життя, панорамно представивши реальну дійсність західноукраїнської гілки України, що перебувала в складі Австро-Угорщини.

Як і в Леся Мартовича, у художньому світі якого превалюючими є гумористично-сатиричні модифікації відтворення духовної і селянської індивідуальної та колективної свідомості, так і в Михайла Козоріса сатирично-іронічний дискурс-розтин негативної за нутром особистості й соціуму реалізується на різних рівнях художнього твору – проблемно-тематичному, ідейно-концептуальному, характерологічному, композиційно-фабульному, явивши не поверхневі, зовнішні, а глибокі, внутрішні, творчо-спонтанні уроки літературних традицій, а також неповторність мистецького самовияву сатиричного таланту у своєрідному діалозі-контакті з майстрами-попе-

редниками літературного процесу століття.

1. Погребенник Ф. Леся Мартович: творчість / Федір Погребенник. – К.: 1971. – 194 с.
2. Зеров М. Леся Мартович (1871–1916) // Зеров // Українське письменство / Микола Сухомлинський, упоряд. докт. філол. наук Микола Сухомлинський. Вид-во Соломії Павличко "Основи". С. 737–740.
3. Кубась І. Передмова / І. Кубась // Чорногора говорить. – Х.: Літературне спадкоємство, 1931. – С. 3–10.
4. Оскільки розвідки авторитетних учасників Леся Мартовича чи вищезгаданих дослідників Леся Мартовича є відомі факти, основному монографічних досліджень, половини XX ст. чи вступних статей до творів Л. Мартовича є відомі факти, конкретизацію досліджень, статей останнього десятиліття нинішнього віку можна знайти в таких виданнях: "Покутська трійця" – літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століття (до 130-річчя від дня народження Стефаника і Леся Мартовича): матеріали конференції, 14–15 травня 2001 р. м. Дрогобичі / ред. кол. проф. Стефаника [та ін.]. – Дрогобич: Вимір, 2001. – 208 с.; "Покутська трійця" в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: зб. наук. праць / відп. ред. проф. С. І. Хороб. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2006. – 494 с.; Вісник Прикарпатського університету: Філологія. – 2012. – Вип. 38–39. – 313 с. (в останньому – статті Р. Півника, Г. Марчук, М. Федунь, О. Солецького, В. Чобанюк, Л. Шевчук) та ін., а також наук. вид.: Легкий М. Мартович Леся / М. Леся Мартовича: Текст. Факти. Інтерпретації. – Івано-Франківськ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; ред. кол.: М. Жулинський (голова) та ін.; відп. і літ. ред. Є. Нахлік. – К.: Львів, 2011. – Вип. 1–2. – 104 с. Статті. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. – С. 199–204; Чопик Р. Переступивши поріг // Українське письменство на зламі XIX–XX століть / Р. Чопик. – Львів; Івано-Франківськ: Видавництво "Ліра", 2006. – С. 12–55; розділ у монографії Р. Півника "Покутська трійця" у позицію 9.
5. Хороб М. Жанрово-стильові особливості творчості Михайла Козоріса "Чорногора говорить" // Хороб // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія (літературознавство). – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2006–2007. – Вип. 38–39. – С. 47–52. Тут же подано бібліографію розвідок сучасних дослідників про М. Козоріса та також: Рус Г. Михайло Козоріс та його місце в житті галицької інтелігенції "Голуба кров".

світу, так і естетичних, що відбили спрагу поновлення мистецтва, то розчарування, що настало до кінця 1930-х рр., стало наслідком сприйняття оновленого світу. Минулі майже сорок років ознаменувалися стрімким натиском урбаністичної цивілізації, Першою світовою війною, революціями в Росії та Німеччині, трагедією “втраченого покоління”, приходом до влади Гітлера, встановленням фашистських режимів в Іспанії та Італії і вже практично реалізованою загрозою Другої світової війни.

Створені на протигагу традиційним, нові культурні цінності не змогли приборкати варварських поривів людства, яке опинилося на межі знищення. У ситуації, коли ні цивілізовані, ні природні начала людини не сприймалися як ідеал, загострився стан безвиході, викликаний тим, що ні культурні традиції та цінності минулого, які були відкинуті, ні Бог, якого поховали на рубежі століть, не мали ніякого відношення до навислого над людством жаху й мороку. Відповідальність лежала на самій людині, яка проголосила себе Богом. Стан безвиході було викликано розчаруванням у самій людині, у людській природі. Як не парадоксально, цивілізація, яка мала б показати апогей аполлонівської гармонії і порядку, насправді показала хижацьку, звірячу сутність людської сили і людського генія, яка так яскраво позначилася в західних відблисках фаустівської культури.

Говорячи про особливості жанру антиутопії ХХ ст., В.Маканін зазначав: “У якомусь сенсі це, можливо, страхи майбутнього, але це – справжнє в конденсованій формі. Це справжнє. Це не жах, а реальність. Так побачена реальність” [7, 212]. “На початку 1930-х рр., – зазначає В.Гудкова, – ідея Великої утопії знаходить конкретику креслення” [3, 13]. Перетворений простір диктував людині свою волю, і це неминуче викликало конфлікт “природного” і “цивілізованого”, людського і фаустівського, осмисленого як боротьба діонісійського і аполлонівського.

У романі Є.Замятіна “Ми” (1921) конфлікт аполлонівського / діонісійського, в рамках якого відбувається осмислення фаустівської теми, розвивається на трьох рівнях. Перший – психологічний – розкриває проблему самоідентифікації фаустівської свідомості, втіленого в образах головних героїв роману Д-503 і І-330. Д-330 – талановитий вчений-математик, будівельник космічного корабля. “Інтеграл” – носій колективної фаустівської

свідомості, зусиллями якого свого часу побудована “Єдина держава” розуму. І вже одного разу перетворивши світ, він перетворення інших цивілізацій: “Тисяч років тому ваші героїчні предки підкорили владу Єдиної держави, всю земну кулю належить ще більш славний подвиг. Більше діїне ярому розуму підпорядкували інші істоти, що живуть на інших планетах. Яким же дивно, що в дикому стані свободи. Як ми не зрозуміють, що ми несемо їм математичне безпомилкове щастя, наш борг – зробити їх щасливими” [6, 3]. Це “благодійне розуму” показує аполлонівський початок його ніцшеанському трактуванні як відчуття міри, самообмеження, свободи від диких поривів, мудрий спокій Бога” [3]. І геній державності.

І-330 – революціонерка, образ якої успадковує риси романтичного героя-бунтарки. Її мета – боротьба за свободу проти “розуму”, що перетворився у виключно безликий світ зрівнялівки, укладений в скляного міста, де кожна хвилина життя людини строго регламентована державою. Головною дійницею: “Щоранку, із феноменальною точністю, в один і той же час і в одну і ту ж ліну ми, мільйони, встаємо як один. В той же час єдиномільйонно розпочинаємо роботу і єдиномільйонно закінчуємо її. Ми мо на прогулянку ... відходимо до сну”. Єдиною Державою контролюється навіть найменше життя людини, яке одержує замість свободи сурогат – щастя за рожевими стінами. У цьому сенсі мрія І-330 – нове перетворення вже перетвореного світу шляхом об’єднання “Єдиної держави” і “Світу за зеленою стіною” – втілення стихійності природних сил у наповненого яскравими фарбами, дивними запахами. У ньому живуть веселі, незалежні “дикі” люди, яким до душі вільне життя, не сковане жодними регламентами, придушення.

Під впливом любові до І-330 Д-503 на початку роману беззаперечно віддає своє життя логії Благодійника, відчуває болісні розчарування, намагаючись ототожнити себе з хильниками Єдиної держави, то з протестами “дикого” природного світу і дикими революційною організацією “Меді”. Завдяки спілкуванню з І-330 Д-503 переглядає свої філософські та ідеологічні погляди, знаходить у Т.Давидової, свідчить про складність життя Д-503, який перетворюється з математичного “номера” в трагічного героя.

визначається від аполлонівської, ентропійної в ім'я здобуття індивідуальності, любові, свободи [5, 138], знаходячи тим самим діонісійське начало. Водночас у внутрішніх хвилях, душевних сумнівах Д-503 проступають риси "російського Фауста", які позначені дослідниками як "гамлетизм" з притаманними йому невпевненістю, подвійністю, рефлексією [11, 139].

На відміну від роздвоєності Д-503, яка є "набутий" характер, дуалізм образу І-330 є авторським хистом. Він має синтезовану природу й успадковує одночасно риси Фауста та Мефістофеля, осмислених Зам'ятіним у руслі модерністських традицій. З одного боку, в образі І-330 знаходить своє вираження фаустівська ідея революційних змін людства, бунту проти всякого застоя, навіть того, що несе в собі "блаженний стан": "Революції нескінченні ... Тільки різниці – різниці – температур, тільки теплові контрасти – тільки в них життя. А якщо всюди – всьому Всесвіту, однаково теплі – або холодно прохолодні тіла ... Їх треба зіштовхнути – щоб вогонь, вибух, гієна. І ми – зіштовхнемо" (116). З іншого боку, ця ж ідея у романі посилюється демонічним початком: революційна організація носить назву "Мефі", її спрямованість до безкінечного бунтарства породжує перегуки самохарактеристики гетьманського Мефістофеля ("Ми із жилкою творчості, ми рід могутній, / Божевільні, бунтарі ...") [11, 139], якого Господь направляє розворушити людство від сплячки і неробства.

У цьому зв'язку В.Чалікова справедливо зазначає, що "Зам'ятін зневажає поширений вульгарний демонізм. Диявольське в його текстах має статус наукової категорії: це енергетичне енергетичне начало, необхідне для створення гармонії і контрольоване вищим розумом" [9, 182]. Але у світі роману "Ми" це не так. Світ мертвий, і нікому спрямовувати й контролювати демонічний початок: "Сатана там грає свій бал – за стінами скляної клітки – непомітно і нестримно, але Того, хто дозволяє йому це, ми не знаходимо; у свідомості людини витіснено іноді безсила тінь поваленого, неспроможного і непотрібного Бога древніх. У світі немає тієї ніжної авторської ностальгії, яку викликає інші образи старого світу ... Це неспокій деспота Благодійника, його архаїчний романтизм" [9, 183]. Замість нього божественну функцію порятунку людства бере на себе диявольське начало, романтичний образ Сатани – сили, яка ... творить добро. Про це

свідчить характеристика, дана Мефістофелю самим Зам'ятіним: "Мефістофель – найбільший у світі скептик і водночас – найбільший романтик та ідеаліст. Всіма своїми диявольськими отрутами він руйнує всяке досягнення, будь-яке сьогодні ... тому, що він таємно вірить у силу людини стати божественно-досконалою" [5, 140].

Цій характеристиці цілком відповідає образ І-330, який заради порятунку людства готовий зруйнувати все дощенту і знищити незгодних з ним. Тут важливо підкреслити, що в інтерпретації Зам'ятіна мефістофельське начало є аналогом діонісійського. У цьому зв'язку дослідниками відзначено, що синтетичний образ І-330 "асоціюється з Діонісом у взаємовиключних інтерпретаціях Ф.Ніцше і В.І.Іванова. Перший з них пов'язував цього язичницького бога з Антихристом, а на думку другого, діонісійська релігія передувала християнству. У героїні Є.Зам'ятіна є риси «звичайного демона» в античному сенсі (Ніцше) і Мефістофеля" [5, 139]. Спокушаючи Д-503 забороненими задоволеннями діонісійського "Світу за зеленою стіною", І-330 домагається від нього згоди для участі в революції. Але на відміну від Д-503, який не бачить сенсу в сліпому бунті, у своєму пориві до свободи йде до кінця, приймаючи її трагічні наслідки – мученицьку смерть.

Другий рівень розвитку конфлікту аполлонівського / діонісійського можна умовно позначити як просторовий, що становить собою зіткнення і протиставлення двох світів – Єдиної держави і Світу за зеленою стіною як вічної опозиції цивілізації і природи. Цивілізація Єдиної Держави, що є в романі образом аполлонівського начала, втілена в образі скляного міста, створеного людиною штучного простору, з якого геть витіснена жива природа ("Людина перестала бути дикою твариною тільки тоді, коли вона побудувала першу стіну") (63). В.Чалікова зазначає, що Єдина Держава – новий образ життя, упаковане в збережену в пам'яті однолінійну міську форму. Під деспотичним ярмом спресовується і ця форма – виникає монстр [9, 191]. Місто в романі Зам'ятіна показано як упорядкований стерильний світ, з якого назавжди вигнані страждання, відчай, хвороби і "шаленство думки", а разом з ними – і любов, радість, веселощі – тобто все, що має відношення до хаотично-ірраціональної сфери людських почуттів та емоцій, які залишилися за зеленою стіною і більше не перешкоджають суворій

регламентації буття, образно втіленої в “квадратній гармонії” міського простору: “Очищене від нижчого світу місто ... Непорушні прямі вулиці, бризкає променями скло мостових, божественні паралелепіпеди прозорих жител, квадратна гармонія сіро-блакитних шеренг. І так: ніби не цілі покоління, а я – саме я – переміг старого Бога і старе життя, саме я створив усе це, і я як вежа, я боюсь рушити ліктем, щоб не посипалися уламки стін, куполів, машин...” (98, 4–5).

У цьому просторі раціонально регламентована і сама сутність особистості, придушивши в собі людське начало і перетворившись у розчинений в єдиному цілому “номер”: “Бачиш себе частиною величезного, потужного, єдиного”, де “МИ” – від Бога, а “Я” – від диявола” (83). У цьому сенсі місто в романі, на думку Ч.Коллінза, є “моделлю свідомості, пригніченою майже абсолютною владою раціонального” [9, 185]. Однак на цій же сторінці поруч з описом скляного міста – контрастний опис міста минулих століть, що уявляється Д-503 безглуздим анахронізмом: “Мені раптом згадалася картина в музеї: їх, тодішній, двадцятого століття проспект, оглушливо строката, заплутана штовханина людей, коліс, тварин, афіш, дерев, фарб, птахів... І, кажуть, це насправді було – це могло бути. Мені здалося це так неправдоподібно, так безглуздо, що я не витримав і розсміявся раптом” (5). Образ старого міста – теж колись оплоту цивілізації – раптом виявляється те саме в буйному, дикому світі природи, проступає крізь скляні стіни міста нової цивілізації:

“Жовті – з червоними цегляними прищами – стіни стежили за мною крізь темні квадратні окуляри вікон, стежили, як я відкривав скрипучі двері сараїв, як я заглядав у кути, тупики, закутки. Хвіртка в огорожі і пустир – пам’ятник Великої Двохсотлітньої Війни: із землі – голі кам’яні ребра, жовті вишкірені щелепи стін, стародавня піч з вертикаллю труби – навіки скам’янілий корабель серед кам’яних жовтих і червоних цегляних сплесків... І дерева, наче свічки, – в саме небо; як на кострубатих лапах присіли до землі павуки; немовби німі зелені фонтани... І все це вигинається, ворухиться, шарудить, з-під ніг сахається якийсь шорсткий клубочок, а я прикутий, я не можу ступити ні кроку – тому що під ногами не площина – розумієте, не площина, – а щось огидно-м’яке, податливе, живе, зелене, пружне” (83, 107).

Образ “зеленого світу” в романі змальований як втілення діонісійської стани, гармонійне єднання людини і природи.

Відзначимо, що у своєму трактуванні аполлонівського / діонісійського Є.Замятін відходить від ніцшеанського канону, у якому аполлонівське ототожнюється з індивідуальним початком, а діонісійське – з колективним початком, що руйнує аполлонівський принцип індивідуалізації. За Є.Замятіним, індивідуальність аполлонівського є індивідуальністю колективною, тобто індивідуальність, якій протистоїть індивідуальність Я представників “зеленого світу”, гостро відчута Д-503 в момент діонісійського екстазу: “Це було надзвичайно дивне, п’яне: я відчував над усіма, я був я, окреме, світ, я перестав бути складовою, як завжди, і став одиницею” (104). У цьому сенсі конфлікт аполлонівського / діонісійського як зіткнення двох світів – Єдиної Держави і Світу за зеленою стіною постає як зіткнення колективної та індивідуальної, єдиної та одиничної, природної міської свідомості і, нарешті, конфлікт людського і фаустівського начал, які в романі Замятіна антагоністично розведені в два чужі один одному світи. Єдиний спосіб їх об’єднання – шляхом революції зруйнувати зелену стіну, на що спрямовані зусилля І-330 і членів організації “Мефі”: “пришов день, коли ми зруйнуємо цю Стіну – всі стіни – щоб зелений вітер з кінця в кінець – по всій землі” (103).

При осмисленні конфлікту аполлонівського / діонісійського в романі вбачається думка Замятіна про обмеженість, неспроможність обох начал, існуючих в окремому один від одного вияві (“Аполлонівське начало, – значає Т.Давидова, – дає лише ілюзію щастя, благополуччя, діонісійське ж – свободу, небезпечну трагедією” [5, 138]), і водночас – про їх непокінчене в художньому просторі роману: революція зазнає поразки. Але в її образі – мрія письменника про вільну гармонійну людину, в якій раціональне й емоційне органічно доповнюють одне одного: “Хто вони? (“Лісові” люди) Половина, яку ми втратили, Н і О – а щоб вийшло Н2О – струмки, моря, водоспади, хвилі, бурі – потрібно, щоб половини з’єдналися...” (109). У цьому сенсі в романі “Ми” риси антиутопії відступають, даючи місце утопії, утворюючи “діалог жарів”, на який вказує В.Чалікова [9, 168].

Відзначимо, що в романі Є.Замятіна конфлікт аполлонівського / діонісійського є протиставлення світів цивілізації і природи.

і більш ширше трактування, яке знайшло своє продовження в написаних пізніше романі "Агілла" і романі "Бич Божий". У контексті роману "Ми" дослідники вбачають конфлікт на протистояння двох культур – Заходу та Сходу. Посилаючись на критичні статті про роман та його запропоновану передмову до читача, Ф.Винокуров зазначає, що, за задумом Зам'ятіна, у романі "Ми" зароджується тема "боротьби свіжих" варварських культур – супроти дійшовшої до межі розвитку, побудованої на рабстві, поста-новленої римської цивілізації" [1].

Винокуров Ф. "Мы" и "Бич Божий" Е. Зам'ятіна: два варианта воплощения одной темы [Электронный ресурс] / Ф. Винокуров // Electronic Journal in Slavic Studies. – Toronto : University of Toronto, 2010. – № 34. – URL: http://www.utoronto.ca/tsq/13/vinokov13_shtml. Последнее обращение: 15.05.2011.

Гете И.-В. Фауст / И.-В. Гете // Собр. соч. : в 2 т. / И.-В. Гете – М. : Художественная литература, 1975–1980. – Т. 2. – С. 7–440.

Якушева Г. В. Рождение советских сюжетов / Г. В. Якушева. – М. : НЛЮ, 2008. – 456 с.

Давыдова Т. Т. Тема "заката Европы" в диалогии Е. Зам'ятіна об Атилле / Т. Т. Давыдова // Литературное наследие Евгения Зам'ятіна : Антология из сегодня. – Тамбов : Изд-во ТГУ

- им. Г. Р. Державина, 1997. – Вып. 3. – С. 94–104.
5. Давыдова Т. Т. Фаустовская коллизия в романе Евгения Зам'ятіна "Мы" / Т. Т. Давыдова // Гете в русской культуре XX века. – М. : Наука, 2004. – С. 128–143.
6. Зам'ятин Е. Мы / Е. Зам'ятин // Избранные произведения : в 2 т. / Е. Зам'ятин. – М. : Художественная литература, 1990. – Т. 2. – С. 3–155.
7. Цит. по: Ли Сын Ок. Русская антиутопическая драматургия 1920–1930-х годов / Ли Сын Ок // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – С. Пб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – № 37 (80). – С. 210–214.
8. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки / Ф. Ницше // Так говорил Заратустра. Рождение трагедии. Воля к власти. Посмертные афоризмы / Ф. Ницше. – Минск : Харвест, 2007. – С. 447–572.
9. Чаликова В. Антиутопия Евгения Зам'ятіна: пародия или альтернатива? / В. Чаликова // Утопия и культура. Эссе разных лет : в 2 т. / В. Чаликова. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – Т. 1. – С. 150–194.
10. Якушева Г. В. Фауст в искушениях XX века. Гётевский образ в русской и зарубежной литературе / Г. В. Якушева. – М. : Наука, 2005. – 235 с.
11. Якушева Г. В. Фауст и Мефистофель в литературе XX века / Г. В. Якушева // Гётевские чтения. 1991. – М. : Наука, 1991. – С. 165–192.

В статье исследуется специфика осмысления фаустовской темы в романе Е.Зам'ятіна "Мы". Модус реализации фаустовской темы рассматривается конфликт аполлонического и дионисийского начала его развития на трех уровнях – психологическом, пространственном и философском.

Ключевые слова: фаустовская тема, фаустовская культура, идея преобразования мира, утопия, аполлоническое, дионисийское.

In article the specific character of faustian subject matters interpretation in Y.Zamyatin's novel "We" is investigated. As modus of faustian subject matters realizations is the conflict between Apollonian and Dionysian and features of its progress at three levels – psychological, spatial and philosophical is considered.

Key words: faustian subject matters, faustian culture, idea of transformation of the world, dystopia, utopia, Apollonian, Dionysian.